

بررسی ضرورت ها و ویژگی های اخلاق حرفه ای در معلمان دوره ابتدایی

نگین توماج^a، راضیه تات^b، حصل کاظمی^c

^a کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی-سرگروه پژوهشی آموزش و پرورش شهرستان آق قلا

^b دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی

^c دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی

نویسنده مسئول: نگین توماج- n.toumaj75@gmail.com

چکیده:

هدف از پژوهش حاضر، بررسی « ضرورت ها و ویژگی های اخلاق حرفه‌ای در معلمان دوره ابتدایی » بود. این پژوهش، به روش کتابخانه‌ای- اسنادی انجام گردید. در این نوشتار ابتدا به تبیین مفهوم اخلاق حرفه‌ای پرداختیم و پس از بررسی ضرورت‌های برخورداری معلمان از اخلاق حرفه‌ای، ویژگی‌های اخلاق حرفه‌ای در معلمان دوره ابتدایی بیان گردید و در پایان راهکارهایی برای پرورش اخلاق حرفه‌ای ارائه شد. یافته‌ها نشان دادند که اخلاق حرفه‌ای متشکل از سه مسئولیت فردی، سازمانی و اجتماعی است و هم‌چنین نقش الگویی معلم، اهمیت زیاد دوره ابتدایی، رشد و ارتقای خرده فرهنگها در مدارس، اخلاق و محتوای تعلیم و تربیت، زمینه سازی اخلاق در آموزش و پرورش و لزوم اخلاق حرفه‌ای معلمان از منظر تعالیم اسلامی از جمله ضرورت‌های برخورداری معلمان دوره ابتدایی از اخلاق حرفه‌ای است.

کلمات کلیدی: اخلاق حرفه‌ای؛ ضرورت‌ها؛ ویژگی‌ها؛ معلمان؛ دوره‌ابتدایی.

1- مقدمه و بیان مساله:

امروزه بحران اخلاق یکی از چهار بحرانی است که جهان با آن روبه رو است. بهترین محل برای حل این مسائل مدرسه و محیط های آموزشی است. زیرا آموزش و پرورش خود بستر توسعه اخلاق است و جامعه باید های اخلاقی خود را عمدتاً از طریق برنامه های آموزش و پرورش دنبال می کند [8]. از آنجا که دانش آموزان از معلمان الگو گرفته و در مدارس فقط آموزش صورت نمی گیرد، بنابراین وجود معلمانی که از نظر اخلاق و رفتار توانمند و درست باشند لازم است. معلم اخلاق مند ضمن اینکه خودش از اخلاق برخوردار است، می تواند اخلاق را به دانش آموزان خود آموزش دهد.

معلمان پایه گذاران اندیشه های علمی و مبلغان ارزش های فرهنگی هستند. معلم حرف اول را در تربیت منابع انسانی می زند و در جوامع پیشرفته، نیروی انسانی کارآمدی به عنوان مهم ترین عامل تحول شناخته شده است [9]. بارها شنیده ایم که تزکیه بر تعلیم و پرورش بر آموزش مقدم است. از این رو، نقش مربیگری معلم با نقش آموزشی او درآمیخته است. معلم چه بخواهد و چه نخواهد، چه بداند و چه نداند، نقش تربیتی را هم به عهده دارد [19]. اهمیت شغل معلم نیز در ارتباط با تربیت و تهذیب شاگردان و انسان پروری اوست و در این بعد است که مورد تعظیم و تکریم می باشد. «کوشش انبیا و ایده ی بعثت در تمام قرن ها تربیت این موجود (انسان) است. این موجودی که عصاره همه مخلوقات است و با اصلاح او، عالم اصلاح می شود و با فساد او به فساد کشیده می شود. کوشش انبیا از اول تا آخر این بوده است که این موجود را به صراط مستقیم دعوت کنند و راه ببرند. نه همان هدایت و گفتن تنها، بلکه راهنمایی و الگو بودن خودشان در اعمال و در افعال و در اقوال برای اینکه این موجود را به آن کمالی که لایق است، برسانند» [15]. درسند تحول بنیادین آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۹)، نیز نقش معلم (مربی) به عنوان هدایت کننده و اسوه ای امین و بصیر در فرایند تعلیم و تربیت و موثرترین عنصر در تحقق مأموریت های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی، آمده است. [12]

معلم مهم ترین فرد در نظام آموزشی است چرا که مسئول اجرایی است و حتی می تواند برنامه آموزشی بد را نیز با خلاقیت و مهارت خود به صورت مناسبی به اجرا در آورد و نتیجه بهتری را بگیرد. در حقیقت معلمی حوزه ای بسیار چندجانبه است و چه بسا موفقیت در حرفه معلمی، وابسته به رعایت اخلاق حرفه ای است و بدون آن امکان تعلیم و تربیت موثر دانش آموزان فراهم نیست. ما نیز در این نوشتار به دنبال بررسی و شناخت هر چه بیشتر ویژگی ها و ضرورت های اخلاق حرفه ای در معلمان دوره ابتدایی بودیم.

۲- اخلاق حرفه ای، تعاریف و نظریات**۲-۱- مفهوم اخلاق:**

اخلاق به طور ساده عبارتست از شناخت صحیح از ناصحیح و سپس انجام صحیح و ترک ناصحیح، اخلاق حرفه ای امروز به عنوان یکی از زمینه های دانش مدیریت در سازمان به شمار می رود [2]. گاهی اخلاق به معنای خلق و خوی، رفتار عادت شده و مزاج به کار می رود. معنای دیگر دانشی است که از حسن و قبح و خوبی و بدی رفتار بحث می کند. [16].

۲-۲- مفهوم شناسی اخلاق حرفه ای :

موضوع اخلاق حرفه ای مدت زمانی است در کشورهای مختلف و در گروه های شغلی مختلف مورد توجه قرار گرفته و تلاش هایی در جهت تدوین کدها و استانداردهای اخلاقی صورت گرفته است. در زیر به تعاریفی از اخلاق حرفه ای اشاره شده است که عبارتند از: سازمان ها در شناخت تعهدات اخلاقی خود در قبال محیط و نیز تشخیص و حل مسائل اخلاقی در کسب و کار محتاج دانش تضمینی معینی هستند و این دانش همان اخلاق حرفه ای است [16].

اخلاق حرفه ای مسئولیت اخلاقی فرد از حیث شغل است. [16].

اخلاق حرفه ای یکی از شعبه های جدید اخلاق است که می کوشد به مسائل اخلاقی حرفه های گوناگون پاسخ داده و برای آن اصول خاصی متصور است [10].

مجموعه قوانینی اخلاقی که از ماهیت حرفه با شغل به دست آمده، اخلاق حرفه ای نام دارد [20].

مقصود از اخلاق حرفه ای مجموعه قواعدی است که باید افراد داوطلبانه و بر اساس وجدان و فطرت خویش درانجام کار حرفه ای رعایت کنند، بدون آنکه الزام خارجی داشته باشد، یا در صورت تخلف، به مجازات قانونی دچار شوند [10].

۲-۳- مفهوم شناسی تربیت اخلاقی:

تربیت اخلاقی، بخشی مهم از علم اخلاق را تشکیل می دهد و چون مباحث آن عمدتاً ناظر بر راهکارهای عملی و ارائه توصیه هایی در باب عمل است، گاهی از این بخش با نام «اخلاق عملی» یاد می شود. در مقابل، به آن بخش از مباحث اخلاقی که به توصیف خوبی ها و بدی های اخلاقی می پردازد، «اخلاق نظری» می گویند [7]. در حقیقت واژه تربیت از ریشه «رب» است و در کتاب های لغت، دارای معانی متعددی همچون سرپرستی، کامل کردن، اصلاح امور، تادیب، چیزی را ایجاد و انشا کردن و به تدریج از حالت نقص به حد تمام رساندن و سوق دادن شیء به سمت کمال و رفع نقایص است. به نظر می رسد معنای تربیت از ریشه «رب»، همین معنای اخیر است و سایر معانی همه از آثار و این معنا باشد؛ زیرا در تمام معانی مذکور، به گونه ای معنای تدبیر برای سوق دادن به سوی کمال

وجود دارد. در واقع، مشتقات کلمه تربیت از ریشه «رب» مانند ربوبیت، رب، مربوب، ربانی، ربیون و ارباب، در متون اسلامی فراوان به کار رفته است [14]. بدین ترتیب، تربیت اخلاقی، آموزش اصول و ارزش های اخلاقی و پرورش گرایش ها و فضیلت های اخلاقی است که در آن ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری اخلاق مورد توجه قرار گرفته است [6].

۳- ضرورت اخلاق حرفه ای در معلمان ابتدایی:

۳-۱- نقش الگویی معلم:

معلم با توجه به نفوذ معنوی اش، قلب و اندیشه و رفتار دانش آموز را تسخیر می کند. تمام رفتار معلم از کوچک ترین حرکات و اشارات او تا نحوه گفتار و عملش ممکن است توسط دانش آموزان تقلید شود. معلم فقط کار تدریس و آموزش را انجام نمی دهد بلکه روح و روان دانش آموزان را نیز تحت آموزش مستقیم و غیر مستقیم خود قرار می دهد، چرا که دانش آموزان معلم را الگو خود در رفتار و گفتار قرار می دهند. معلم دانش آموزان را پرورش می دهد، معلم توانا با ارزش های انسانی والا، می تواند دانش آموزان خود را به نحو احسن تربیت کند و آموزش دهد؛ البته در زمینه تربیت نباید نقش والدین را کم رنگ کرد یا فراموش نمود. «ظاهری ترین تعامل معلم و دانش آموز در محیط آموزشی، ارتباط گفتاری است. همان گونه که بیان شفاهی معلم در توضیح یک مسئله، خاصیت یاددهی دارد، نحوه و میزان خندیدن او، نشاط یا بی نشاطی، نگاه و احساس او نیز آموزنده است. معلم الگوی دانش آموز است. الگو پذیری دانش آموز، بیشتر، ناهوشیارانه است. الگو پذیری سبب می شود دانش آموز معلم را همان «معلمی» بداند و مثلاً نحوه مواجهه معلم با سوال را الگوی روبه رو شدن با سوال بینگارد. معلمی، حرفه ای اخلاقی است. آموزش اخلاق به طریق گفتار و مستقیم، کارایی کمتری دارد. روش های غیرگفتاری از جمله شیوه های استوار بر الگو بودن معلم، اثر بخشی بیشتری دارد. معلم نه به گفتار، بلکه با همه ی شوون خود یاددهنده است» [17].

۳-۲- اهمیت دوره ابتدایی:

با عنایت به اینکه کودکان در سنین ابتدایی وارد مدرسه شده و در تعامل با معلم و دیگر دانش آموزان آموزش های رسمی را آغاز می کنند؛ به جرات می توان گفت یک آموزگار ابتدایی در دید دانش آموزانش، نماد جامعه و تمام آموزش های دنیا است لذا برخورداری از اخلاق حرفه ای برای آموزگاران دوره ابتدایی از اهمیت بیشتری نسبت به سایرین برخوردار است، چرا که همانا آموزگاران ابتدایی هستند که ذهنیت نسل آینده را می پرورند و می سازند. صافی (۱۳۸۸) درباره اهمیت دوران ابتدایی می گوید: «دوره ابتدایی و راهنمایی از نظر شکل گیری شخصیت، تربیت حواس، تربیت تخیل، شناخت استعدادها و رغبت های فردی دانش آموزان، پرورش فضایل اخلاقی و معنوی، افزایش تجارب و معلومات عمومی برای بهتر زیستن در جامعه و رشد تفکر علمی اهمیت ویژه ای دارد» [13].

۳-۳- اخلاق و محتوای تعلیم و تربیت:

امروزه در این باره که بخشی از آنچه به دانش آموز انتقال داده می شود، باید فضایل اخلاقی و مناسبات انسان دوستانه در ارتباطات گروهی و رعایت هنجار های اخلاقی در استفاده صحیح از طبیعت باشد، بحثی نیست؛ اما باید توجه شود از ارائه مستقیم اخلاقیات پرهیز شود و کمتر اخلاقیات در قالب یک درس و یک کتاب آموزش داده شود؛ بلکه تلاش شود اخلاقیات به صورت غیر مستقیم و ضمن سایر دروس آموزش داده شود؛ چرا که در غیر این صورت، نه تنها درس اخلاقی به الفاظی اخلاقی خواهد انجامید، بلکه آن هم به مانند سایر دروس، به صورت حفظی - یادسپاری و یادآوری و تکرار بدون کمترین کاربرد عملی، تدریس خواهد شد [20].

۳-۴- رشد و ارتقای خرده فرهنگ ها در مدارس

در مدرسه دو خرده فرهنگ را می توان از یکدیگر متمایز کرد: خرده فرهنگ دانش آموزان و خرده فرهنگ معلمان. البته ارزش های این دو خرده فرهنگ متفاوت هستند. ارتباط و دلبستگی نوجوان به معلمان، تاثیر زیادی روی علاقه ها، نگرش ها، تفکرات و تمایلات وی به جای می گذارد. به همین خاطر، هر چه ارتباط و علاقه نوجوان به معلم بیشتر شود، آثار و پیامدهای آن بارز تر خواهد شد. این ارتباط و علاقه، به شکل ها و رنگ های گوناگون در می آید که اساس آن، به شخصیت معلم، میزان تعهد او به شغل خود، میزان درک و شناخت وی نسبت به مرحله ی نوجوانی و طریقه ی حل مشکلات آن بستگی دارد. چنان چه معلم نسبت به دانش آموزان امر و نهی، تهدید، تعقیب و آزار و شکنجه اعمال کند، دانش آموزان را از خود دور می سازد و میان خود و آنها جدایی می اندازد؛ در نتیجه، مورد بحث آنها قرار نمی گیرد. برعکس، معلم خوب و عادل که همواره با دانش آموزان هم کاری صمیمانه دارد و هنگام درخواست کمک، از سرزنش آنان پرهیز می کند، می تواند محبت و اعتماد دانش آموزان را به خود جلب کند [3].

۳-۵- زمینه سازی اخلاق در آموزش و پرورش

برای زمینه سازی اخلاق در آموزش و پرورش دو وجه وجود دارد: یکی ناظر به فراهم آوردن شرایط اولیه ای است که احتمال بروز رفتار ها و حالات مطلوب را بالا می برد و دیگری ناظر به جلوگیری از شرایط اولیه ای که احتمال بروز رفتار ها و حالات نامطلوب را افزایش می دهد [1]. که هر دو وجه، مستلزم وجود اخلاق حرفه ای در معلمان ابتدایی است.

3-6- لزوم اخلاق حرفه ای معلمان از نظر تعالیم اسلامی

در تفکر دینی اسلام و نیز در فرهنگ سنتی کشور ایران از قدیم الایام فرض بر این بوده که معلمان، آراسته به بالاترین شاخصه های اخلاقی یک جامعه هستند و خانواده ها بر همین فرض، سرنوشت فرزندان خود را به معلمان می سپردند تا تحت تعلیم و تربیت قرار گیرند. برای اینکه بر این فرض خدشه ای وارد نشود، لازم است که معلمان به وظایف اخلاقی حرفه ای خود آگاهی یابند. - برای مثال دلسوزی نسبت به دانش آموزان داشته باشند، مثلاً اگر یکی از دانش آموزان در کلاس حاضر نشد و غیبت او طولانی و غیر عادی گشت، معلم باید از احوال او پرس و جو کند و علت غیبت او را جویا شود [11].

حال که ضرورت اخلاق حرفه ای در معلمان دوره ابتدایی روشن گردید، به ویژگی ها و جنبه های اخلاق حرفه ای معلمان را از نظرات مختلف بررسی خواهیم کرد.

4- ویژگی های اخلاق حرفه ای در معلمان دوره ابتدایی:

پاکزاد و پوشنه (۱۳۹۶) ویژگی های اخلاق حرفه ای معلمان را به شرح زیر بیان کردند:

الف) ویژگی های شخصیتی: وجود یک نگرش حرفه ای نسبت به حرفه، شایستگی و صلاحیت تخصصی، وجدان کاری و نظارت الهی، عدالت و انصاف، پرهیز از فخر فروشی و استبداد، حسن تدبیر، بردباری و شکیبایی، تواضع، تسلط بر نفس، آراستگی ظاهر و پوشش مناسب، مشورت خواهی، قاطعیت اجرایی. ب) برخورد با دانش آموز: ادب و دلسوزی و صداقت در برخورد با آنان، اهمیت دادن به فکر، ایجاد انگیزه، خوش رفتاری و نرمی، تکریم آنان، حفظ اسرار، عدم تامین منابع مادی در قبال دادن نمره، پذیرش زمینه های مذهبی و فرهنگی، داشتن روحیه تحمل و بردباری و سعه صدر. ج) در محیط مدرسه: عامل بودن به هنجارها و آیین های علمی، احترام به کلاس و فضای یادگیری، رعایت اخلاق آموزشی، روابط سالم و انسانی در محیط کار، تقید و مسئولیت حرفه ای، دلبستگی و علاقه به کار، پشت کار و جدیت در کار، احترام همکاری با همکاران [4].

حیدری و همکاران (۱۳۹۳) اخلاق حرفه ای معلم از منظر ابن سینا را به صورت زیر تقسیم بندی کرده اند: ویژگی های خلقی معلم، اصلاح نفس خویش که شامل سیطره عقل بر نفس و شناخت صفات منفی نفس و شناخت اخلاق خوب و بد و مقایسه خویش با آن و ثواب و عقاب قائل شدن برای اعمال نفس و یاری جستن از دوست دانا، حسن تدبیر، شناخت جامع از طرف مقابل (فراگیران)، رفتار بر اساس دین و مروت، شناخت راه ارشاد [5].

قزاملکی و همکاران (۱۳۹۴) شئون مختلف معلمی، را که هم خاصیت یاددهی دارند و هم بایستی آموزنده اخلاق باشند، به این طریق توصیف می کنند: - تعامل معلم با خود- بهره وری در فعالیت حرفه ای- نگاه مهربان- کردار نرم و محترمانه- گفتار استوار و شفقت انگیز- اقتدار همراه با صمیمیت- مواجهه با سوال دانش آموزان - ارزش داوری- سخاوت علمی- مواجهه عادلانه و منصفانه- پوشش برازنده- روحیه آموزش پذیری [17].

4-1- واکاوی پژوهش های انجام شده با محوریت اخلاق حرفه ای معلمان دوره ابتدایی

میرکمالی و حاج خزیمه (۱۳۹۵) در پژوهش خود با عنوان «ارائه الگوی اخلاق حرفه ای برای معلمان مدارس ابتدایی» ریشه بسیاری از رفتارها و فعالیت های مدیران و معلمان را باید در اخلاق و ارزش های اخلاقی دانستند و به همین منظور به طراحی الگویی برای اخلاق حرفه ای معلمان پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که اخلاق حرفه ای معلمان مدارس ابتدایی شامل هفت مولفه اساسی است. این مولفه ها عبارت اند از: صداقت، عدالت، مسئولیت پذیری، حفظ کرامت انسانی، احترام، قانون پذیری و وفاداری [24].

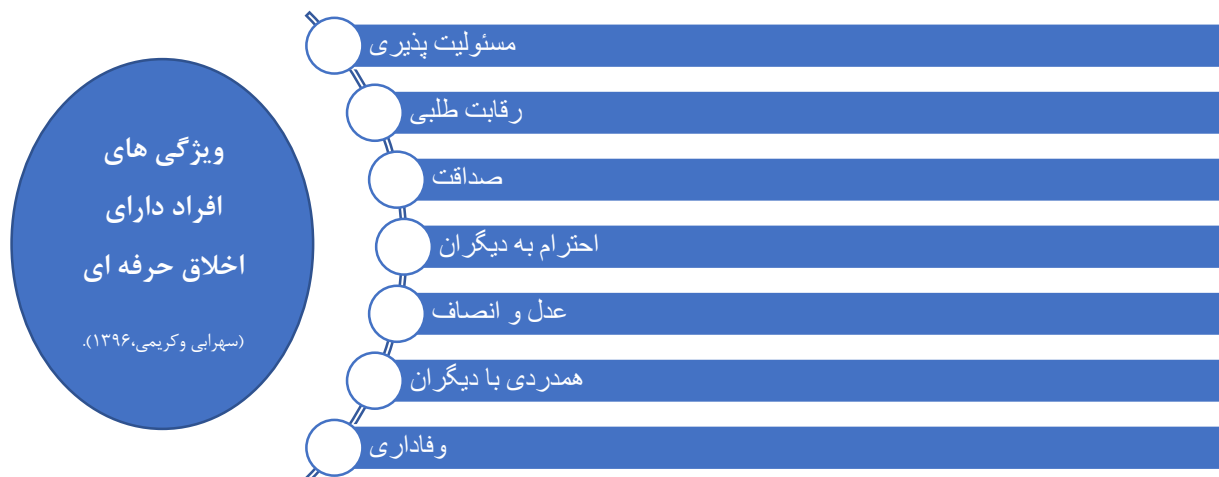
صداقت به معنای فضیلت اخلاقی اکتسابی و دارای مراتبی است که در ارتباط فرد با خود، خدا، افراد دیگر جامعه و محیط تجلی می یابد. عدالت یعنی طرفدار حق بودن و در قضاوت های خود تعصب نداشتن و میان طبقه های اجتماعی گوناگون تبعیض نگذاشتن. احترام به معنی محترم دانستن نظر و حقوق دیگران و ارزش های اجتماعی است. مسئولیت پذیری یعنی قبول نتیجه تصمیم ها و پیامدهای آن ها و پاسخ گو بودن در برابر آن ها. قانون مداری یعنی در دل مطیع قانون بودن و در عمل نیز مقررات را به کار بستن. وفاداری یعنی رازدار و معتمد دیگران بودن و حفظ کرامت انسانی، یعنی احترام نهادن به هنجار و انسانیت انسان ها [23].

مرادی و محمودی (۱۳۹۷) نیز در پژوهش خود با عنوان « اخلاق حرفه ای در معلمان ابتدایی: ضرورتی انکارناپذیر در تدریس و یادگیری » بیان داشتند که اخلاق حرفه ای موضوعی است که امروزه در بخشهای مختلف زندگی مورد توجه قرار گرفته است و با توجه به اهمیت آن در دوره ابتدایی، به عنوان پایه مقاطع دیگر، می توان گفت آموزش ابتدایی نیز نظامی حرفه ای است و میتوان ویژگی هایی چون: مداومت در علم آموزی، امید دادن به دانش آموزان، الگو بودن، داشتن ارتباط کلامی را برای معلمان حرفه ای در این نظام نام برد [21].

قنبرپور و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود با عنوان « طراحی الگوی اخلاق حرفه ای معلمان- یک مطالعه آمیخته » به بررسی ویژگی ها و طراحی جنبه ها و الگوی اخلاق حرفه ای معلمان پرداختند. نتایج به دست آمده از تحقیق آنان نشان داد که بر اساس دیدگاه صاحب نظران و نخبگان، معلم برای انجام یک تدریس اخلاقی باید به سه مقوله صفات فردی، مسئولیت سازمانی و مسئولیت اجتماعی توجه کند. صفات فردی شامل: معنویت (اجتناب از مادی گرایی؛ آداره و تعقل؛ ایمان و تقوا) شخصیت (مهربانی؛ سخاوت؛ عدالت؛ صمیمیت، خونگرمی و خوش برخوردی؛ مسئولیت پذیری و مددکار بودن) و خودشناسی آگاهی از عواطف و

افکار؛ اعتماد به نفس؛ شناخت نقاط ضعف و قوت و استعداد) می باشد. مسئولیت سازمانی شامل: مسئولیت اخلاقی در قبال دانش آموزان (حفظ کرامت دانش آموزان؛ بهبود یادگیری و سازگاری آن با نیاز دانش آموز؛ ترویج رفتارها، نگرشها و ارزش های مثبت بین دانش آموزان؛ ارزیابی منصفانه؛ رشد همه جانبه؛ ایجاد شوق و انگیزه و تسهیل حق شخصی برای انتخاب کردن و تعهد با آزادی دانش آموز). مسئولیت اخلاقی در قبال اولیا و سرپرستان (احترام به اولیا؛ اعتماد به اولیا؛ اطلاع رسانی از وضعیت تحصیلی و ... دانش آموز و ارائه مشاوره به والدین؛ احترام به تفاوت های فردی خانوارها و رعایت انصاف و عدالت؛ و پذیرش انتقاد و شکایت والدین و درک متقابل و همدلی). مسئولیت اخلاقی در قبال حرفه و همکاران (دانش محتوای درس و اداره کلاس؛ داشتن مهارت های ارتباطی؛ برنامه ریزی؛ اظهار محدودیت ها و نیازها؛ استقلال حرفه ای؛ احترام و درک همکاران و ملاحظه کاری؛ ابتکار؛ رضایت و دل بستگی به کار؛ پشتکار و جدیت؛ منضبط بودن؛ بهره وری؛ وظیفه شناسی؛ همکاری و مشارکت؛ مدیریت و حل مناقشات؛ ارتقای مهارت های حرفه ای و اخلاقی؛ آگاهی از مسائل و موضوع های جدید حرفه ای؛ و عضویت در انجمن های حرفه ای). مسئولیت اخلاقی در قبال سازمان و اداره احترام به سیاست های مدیران و اداره آموزش و پرورش و حمایت از آن؛ رجحان منافع سازمانی به منافع شخصی؛ انجام وظایف محوله به طور کامل و به موقع؛ رعایت مقررات حرفه ای؛ احترام به انتصاب افراد شایسته؛ و تعهد به انسجام و یکپارچگی نظام تعلیم و تربیت) می باشد. مسئولیت اجتماعی شامل: فعالیت اجتماعی عام المنفعه؛ پاسخگویی به حقوق شهروندی؛ کمک به ارتقای هویت جامعه؛ انتقال و پرورش میراث فرهنگی؛ حمایت از رشد و توسعه دانش و اخلاق در جامعه؛ الگوی صداقت و درایت برای عموم مردم؛ تعهد به بنیادهای فکری و اخلاقی، اسلام و نظام جمهوری اسلامی؛ تعهد به قانون می باشد [18].

سهرابی و کریمی (۱۳۹۶) نیز در پژوهش خود با عنوان «بهبود اخلاق حرفه ای معلمان در نظام آموزشی» به موضوع اخلاق حرفه ای و روش های بهبود آن در نظام آموزشی پرداختند. طبق شکل ۱ ویژگی های معلمان دارای اخلاق حرفه ای در پژوهش سهرابی و کریمی (۱۳۹۶) بیان شده است [10].

شکل ۱-ویژگی های معلمان دارای اخلاق حرفه ای

5- راهکار های توسعه ی اخلاق حرفه ای معلمان در نظام آموزشی و مدرسه

۱- آموزش اخلاقیات: آموزش اخلاقیات یک امر ضروری و واجب است. آموزش موضوعات اخلاق کاری، بسیار دشوار به نظر می رسد، ولی در واقع این آموزش به معنای ایجاد هنجارها و ارزش های استاندارد و واقعی است که به نوبه ی خود موجب افزایش کارایی افراد و نگرش صحیح به حرفه و شغل خود می شود. ۲- نظام نامه ی رسمی اخلاقی: نظام نامه ی رسمی اخلاقی عبارت است از دستور العمل های مدون رسمی در باره ی چگونگی رفتار در موقعیت هایی است که مستعد ایجاد دو راهی اخلاقی است. ۳- بهبود فرهنگ سازمانی (فرهنگ اخلاقی قوی): وقتی کارکنان یک سازمان با مسئله ای، چه حرفه ای و چه اخلاقی روبه رو می شوند، فرهنگ سازمانی به آنها می گوید که چگونه با مسئله ی مورد نظر برخورد نمایند، آن را تعریف، تحلیل و سرانجام حل و فصل کنند. ۴- اعمال نظارت و کنترل مصوب: طعمه نهادن و تمسک به ابزارهای غیر اخلاقی برای نظارت و کنترل، بنیان اخلاق در سازمان را از بین می برد. امر به معروف و نهی از منکر عاملی بسیار قوی برای تقویت نوعی نظارت خود جوش و خود کنترل است، که اگر مکانیسم آن به درستی درک و به کار بسته شود، می تواند روش نظارتی و کنترلی بسیار مناسبی باشد. تقویت وجدان کاری و گره زدن مسئولیت های حرفه ای اخلاقی به مسئولیت ها و وظایف دینی از دیگر روشهای کارساز در این زمینه است. ۵- تقویت اطلاع رسانی: توزیع عادلانه ی اطلاعات، عمل به وظیفه ی اخلاقی در اطلاع رسانی و نیز بهره مندی مستمر از دیدگاه ها و شناخت احساسات کارکنان، در گرو نظام جامع اطلاع رسانی و اطلاع یابی است [10].

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر به بررسی « ضرورت ها و ویژگی های اخلاق حرفه ای در معلمان دوره ابتدایی » پرداخته است. تدریس و معلمی حرفه ای است که اصولاً ماهیت اخلاقی دارد و اخلاق در همه جای آن جاری است. از آنجا که دانش آموزان از معلمان الگو گرفته و در مدارس فقط آموزش صورت نمی گیرد، بنابراین وجود معلمانی که از نظر اخلاق و رفتار توانمند و درست باشند لازم است. معلم اخلاق مند ضمن اینکه خودش از اخلاق برخوردار است، می تواند اخلاق را به دانش آموزان خود آموزش دهد. نکته ی قابل توجه این است که آموزش و پرورش یک منفعت عام است، بنابر این حرفه ی تدریس و به تبع آن معلمان نسبت به جامعه به عنوان یک کل، پاسخگو بوده و مسئولیت هایی را به عهده دارند. معلمان باید نسبت به شخصیت دانش آموزان به عنوان یک انسان و شهروند آینده در جامعه، شکل بدهند. آنان باید شاگردانی تربیت کنند که دارای ویژگی های اخلاقی متعددی باشند. معلمان به عنوان عاملان اخلاقی و کارگزاران اصلی تعلیم و تربیت با آموزش رسمی فضایل یا رداییل و تبدیل شدن به نمونه ی اخلاقی، به کار انتقال ارزش ها به کودکان می پردازند. به طور کلی می توان گفت که معلمان وظیفه دارند نخست، خود دارای منش استوار، رفتار شایسته و عامل به ارزش ها باشند و گزاره های اخلاقی به طور مطلوب در روش و منش فردی و اجتماعی آنها وجود داشته باشد و سپس در انتقال این حسنه به منش اخلاقی دانش آموزان بکوشند. لذا ضروری است که برای تحقق این امر شایسته، هر چه بیشتر با اخلاق حرفه ای، ویژگی ها، الزامات، راهکار های بهبود اخلاق حرفه ای خود آگاهی یابند، تا بتوانند در توسعه و تقویت اخلاق حرفه ای خود نقش موثری داشته باشند. در این پژوهش ابتدا ضرورت اخلاق حرفه ای در معلمان دوره ابتدایی بیان شد که نقش الگویی معلم، اهمیت زیاد دوره ابتدایی، رشد و ارتقای خرده فرهنگها در مدارس، اخلاق و محتوای تعلیم و تربیت، زمینه سازی اخلاق در آموزش و پرورش و لزوم اخلاق حرفه ای معلمان از منظر تعالیم اسلامی از آن جمله هستند. سپس به بیان ویژگی های اخلاق حرفه ای در معلمان پرداختیم، پذیرفتن هر نقشی، مسئولیت هایی به دنبال دارد و ایفای این مسئولیت ها مستلزم رعایت جنبه های اخلاقی بسیاری است. یافته ها نشان می دهد که به طور کلی اخلاق حرفه ای متشکل از سه مسئولیت فردی، سازمانی و اجتماعی است. بخش فردی شامل معنویت، شخصیت، مهربانی، خونگرمی خودشناسی، اعتماد به نفس، پوشش مناسب و مواردی از این قبیل است که در پژوهش قنبرپور و همکاران (۱۳۹۸)، پاکزاد و پوشنه (۱۳۹۶) و حیدری و همکاران (۱۳۹۳)، سهرابی و کریمی (۱۳۹۶) و هم چنین قراملکی (۱۳۹۴) اشاره شده است. مسئولیت های سازمانی در حیطه نوع ارتباط و برخورد با دانش آموز و حفظ کرامت آنان، نحوه ارتباط با اولیا و همکاران و مسئولیت در قبال حرفه و برنامه ریزی تعریف می شوند که در پژوهش قنبرپور و همکاران (۱۳۹۸)، پاکزاد و پوشنه (۱۳۹۶) بیان گردیدند و اما دامنه مسئولیت های اجتماعی نیز گسترده تر شده و در ارتباط با شهروندان، جامعه، مردم و قانون می باشد که در پژوهش قنبرپور و همکاران (۱۳۹۸) به آن پرداخته شده بود. با عنایت به اهمیت زیاد دوره ابتدایی، به عنوان پایه مقاطع دیگر، می توان گفت آموزش ابتدایی نیز نظامی حرفه ای است و می توان ویژگی هایی چون صداقت، عدالت، مسوولیت پذیری، حفظ کرامت انسانی، احترام، قانون پذیری و وفاداری، مداومت در علم آموزی، امید دادن به دانش آموزان، الگو بودن، داشتن ارتباط کلامی را برای معلمان حرفه ای در این نظام نام برد. با کاربری راهکارهایی چون آموزش اخلاقیات به معلمان، تدوین نظام نامه رسمی اخلاقی، بهبود فرهنگ سازمانی، اعمال کنترل و نظارت مصوب و تقویت اطلاع رسانی می توان اخلاق حرفه ای معلمان را توسعه بخشید.

پیشنهادات:

- برای ایجاد شرایطی که موجب رشد حرفه ای معلم بشود، محیط آموزشی باید محیطی راحت باشد و انواعی از محرک ها و پاداش ها را برای آنان فراهم کند تا معلمان در این فرصت ها سهمین شوند و رشد حرفه ای آنان افزایش یابد.
- برگزاری کارگاه های آموزشی کوتاه مدت و پیاپی برای آشنایی با چگونگی افزایش اخلاق و تعهد حرفه ای معلمان می تواند موثر واقع شود.
- اجرای اقداماتی در جهت سیاست گذاری های نوین برای برنامه های اخلاق حرفه ای به طور گسترده، می تواند در افزایش آگاهی معلمان در اخلاق حرفه ای خود تاثیر بسزایی داشته باشد.
- راه اندازی مرکز سنجش اخلاق حرفه ای معلمان و تهیه استاندارد های اخلاق حرفه ای معلمان، می تواند تاثیر قابل توجهی در در حوزه ی بهبود بخشیدن به اخلاق حرفه ای آنها داشته باشد.

مراجع و منابع

- [۱] باقری، خ (۱۳۹۱). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران: انتشارات مدرسه.
- [۲] بشیری، ز، بازوبندی، آ، قاسمی، پ (۱۳۹۸). اخلاق حرفه ای معلمان، مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، ۵ (۴۱)، ۲۱۱-۲۲۲.
- [۳] بیابانگرد، ا (۱۳۷۶). روانشناسی نوجوانان. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- [۴] پاکراد، م، پوشنه، ک (۱۳۹۶) ویژگی های اخلاق حرفه ای معلمان و استادان دانشگاه، کنفرانس ملی پژوهش های نوین ایران و جهان در روانشناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی.
- [۵] حیدری، م، ح، نصرتی هشی، ک، متقی، ز (۱۳۹۳). اخلاق حرفه ی معلمی و رویکرد های تربیتی از منظر ابن سینا، فصل نامه علمی - ترویجی اخلاق، ۴(۱۴)، ۳۹-۶۹.
- [۶] داودی، م (۱۳۸۹). سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت (تربیت اخلاقی)، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- [۷] دیلمی، ا، آذربایجانی، م (۱۳۸۳) اخلاق اسلامی، قم: نشر معارف.
- [۸] ساکی، ر (۱۳۹۰). اخلاق در پژوهش های آموزشی و مولفه های آن، فصل نامه اخلاقی در علوم و فناوری، ۶(۲)، ۱-۱۲.
- [۹] سلطانیان، م (۱۳۹۲). «معلم تحول آفرین»، رشد آموزش متوسطه ۱، دوره ۱۹، شماره ۱۰۷، ۱۸-۱۶.
- [۱۰] سهرابی، س و کریمی، م ص (۱۳۹۶). بهبود اخلاق حرفه ای معلمان در نظام آموزشی، فصلنامه نوآوری های آموزشی، ۱۸(۶۹).
- [۱۱] شهید ثانی. (۱۳۷۰).
- [۱۲] آداب تعلیم و تعلم در اسلام، ترجمه ی محمد باقر حجتی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ص ۱۳۰
- [۱۳] شورای عالی آموزش و پرورش. (۱۳۸۹). سند تحول راهبردی نظام تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران در افق چشم انداز، مشهد: دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش.
- [۱۴] صافی، ا. (۱۳۸۸). سازمان و اداره امور مدارس، تهران: انتشارات رشد.
- [۱۵] ضرابی، ع. (۱۳۹۰) تربیت محبت محور، اسلام و پژوهش های تربیتی، ۳(۱).
- [۱۶] عطایی، م ر. (۱۳۹۰). «مقام معنوی معلم (جایگاه معلم در نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی)»، رشد معلم، ۳۱(۳)، ۲۶-۲۹.
- [۱۷] قراملکی، ا (۱۳۸۸)، "درآمدی بر اخلاق حرفه ای، چاپ دوم، تهران: انتشارات سلامت ۱۵
- [۱۸] قراملکی، ا، برخوردار، ز و موحدی، ف. (۱۳۹۴). اخلاق حرفه ای در مدرسه، چاپ ۷، انتشارات موسسه خیریه آموزشی و فرهنگی مهدوی.
- [۱۹] قنبرپور، ا. عباسیان، ح. آراسته، ن. (۱۳۹۸). طراحی الگوی اخلاق حرفه ای معلمان: یک مطالعه آمیخته، نشریه نوآوری های آموزشی، ۱۸(۶۹)، ۳۳-۶۰.
- [۲۰] کامرانی، ز. (۱۳۹۲) «معلم (دیروز، امروز، فردا)»، معلم، ۴(۸۷).
- [۲۱] مرادویسی، ب. (۱۳۹۹). اخلاق حرفه ای معلم، فصلنامه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، ۶(۱).
- [۲۲] مرادی، س و عزیزی محمودآباد، م (۱۳۹۷)، اخلاق حرفه ای در معلمان ابتدایی: ضرورتی انکارناپذیر در تدریس و یادگیری، پنجمین همایش ملی روان شناسی مدرسه، تهران، <https://civilica.com/doc/۸۶۱۶۲۶>
- [۲۳] موسوی، ا، فتاحی، ب، زارع بیدکی، ف، فلاح، ر (۱۳۹۴) نقش معلم در تربیت اخلاقی جامعه، اولین کنفرانس علمی پژوهشی راهکار های توسعه و ترویج آموزش علوم در ایران.
- [۲۴] میرکمالی، س. (۱۳۹۲). فلسفه مدیریت، تهران: نشر یسطرون.
- [۲۵] میرکمالی، س، و حاج خزیمه، م. (۱۳۹۵). ارائه الگوی اخلاق حرفه ای برای معلمان مدارس ابتدایی: مطالعه موردی: معلمان مدارس ابتدایی پسرانه دولتی در شهر تهران. مطالعات آموزش و آموزشگاه، ۵(۱۴)، ۲۷-۹. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=۳۳۴۱۴۶>